

HÌNH ẢNH NGƯỜI PHỤ NỮ Ả RẬP QUA TÁC PHẨM *NGÀN LỄ MỘT ĐÊM*

LÊ THỊ NGỌC ĐIỆP

TÓM TẮT

Ngàn lễ một đêm là tuyệt tác hình thành từ hoàn cảnh khắc nghiệt của cuộc sống sa mạc, kết tinh và phản ánh những nét đặc trưng của văn hóa Ả rập-Hồi giáo. *Ngàn lễ một đêm* là tác phẩm được tạo ra từ cảm hứng ca ngợi người phụ nữ. Cái bóng của phụ nữ bao trùm lên cả thế giới *Ngàn lễ một đêm*. Vẻ đẹp ngoại hình, vẻ đẹp tâm hồn, sức sống, ước mơ của người phụ nữ được mô tả trong *Ngàn lễ một đêm* hết sức trân trọng và say sưa.

1. DẪN NHẬP

Ngàn lễ một đêm (*Alf Laila wa laila*) - tác phẩm văn học dân gian đồ sộ và nổi tiếng của Ả rập, có nguồn gốc lâu đời trên đất nước của các hoàng đế Ả rập thời cổ, được bổ sung qua nhiều thế kỷ bằng kho tàng truyện cổ dân gian của các nước trong hệ ngôn ngữ Ấn-Âu (Đỗ Đức Hiếu, 1984, tr. 1.061). *Ngàn lễ một đêm*⁽¹⁾ tập hợp những câu chuyện hình thành từ thế kỷ IX đến thế kỷ XII, lưu truyền cho tới ngày nay. Không gian trong *Ngàn lễ một đêm* trải dài từ Đông Á sang Bắc Phi và đến tận châu Âu. Người Ả rập đã nhật

từng câu chuyện như nhật từng hạt ngọc và gọt giũa, trau chuốt lại, xâu thành một chuỗi ngọc hoàn chỉnh mang đậm sắc thái Ả rập Hồi giáo.

Ngàn lễ một đêm là tác phẩm được tạo ra từ cảm hứng ca ngợi người phụ nữ. Cái bóng của phụ nữ đã bao trùm lên cả thế giới *Ngàn lễ một đêm*. Đó là nàng Shahrazad kiều diễm, thông tuệ, là cội nguồn cuộc sống xuyên suốt toàn bộ câu chuyện. Vẻ đẹp ngoại hình, vẻ đẹp tâm hồn, sức sống, ước mơ của người phụ nữ được mô tả trong *Ngàn lễ một đêm* với một thái độ trân trọng và say sưa. Họ đúng phải có một vị trí ngang hàng tương xứng với nam giới, chứ không phải chỉ là những con người của chốn khuê phòng, những con người phụ thuộc vào người khác.

2. VẸ ĐẸP NGOẠI HÌNH, VẸ ĐẸP TÂM HỒN CỦA NGƯỜI PHỤ NỮ QUA *NGÀN LỄ MỘT ĐÊM*

Ở môi trường sa mạc nóng bức, khát khao nước, vườn cây, khát khao ốc đảo cũng thể hiện qua miêu tả sắc đẹp phụ nữ. *Ngàn lễ một đêm* nhấn mạnh lạc thú mà người phụ nữ mang lại như lạc thú của ốc đảo: “Nàng là một khu vườn đẹp, mắt là nguồn suối, giọng là nước trôi”⁽²⁾. Các thi sĩ Ả rập không tả giọng người phụ nữ trong

Lê Thị Ngọc Điệp. Thạc sĩ. Nghiên cứu sinh ngành Văn hóa học Trường Đại học Khoa học Xã hội và Nhân văn Thành phố Hồ Chí Minh.

như tiếng ngọc, tiếng chuông ngân... mà ví như tiếng nước chảy.

Mái tóc là biểu tượng đặc thù của phụ nữ, là vật trang điểm tự nhiên mà thiên phú cho họ, người phụ nữ Hồi giáo Ả rập hay dùng dải lụa để bện thêm vào tóc của mình. Trong *Ngàn lẻ một đêm*, mái tóc của các thiếu nữ được mô tả ấn tượng: “Một mái tóc đen nổi trên lưng trắng như đêm nổi trên ngày”⁽³⁾, “cái vòng tóc đen uốn tròn trên vầng trán tinh khiết. Đó là cánh đêm đặt trên cái nền trong sáng của buổi mai”⁽⁴⁾. Rừng như một thiên đường huy hoàng rực rỡ, mà con người suốt đời mơ tưởng, tuyệt vời như mộng đẹp. Vì vậy, các thi sĩ đã nhấn mạnh lạc thú mà người phụ nữ mang lại như lạc thú của một rừng rậm nhiệt đới, cánh tay như những dây leo mềm, tóc như những dây leo rừng rậm rạp.

Trong *Ngàn lẻ một đêm*, vẻ đẹp hình thể của người phụ nữ được mô tả một cách táo bạo ở dạng nguyên bản và được chiêm ngưỡng với một thái độ hết sức say sưa, trân trọng. “Ôi cô gái tuyệt mỹ, áo dài satin không cài cúc, để hé đôi vú lộng lẫy nhõn nhõ”⁽⁵⁾, “vú nàng hằn phải như ngà, bụng thon nhỏ nhịp nhàng, đùi rắn chắc”⁽⁶⁾, “Thân hình nàng trên đôi hông uyển chuyển. Rượu ở môi em, mật ở miệng em”⁽⁷⁾. “Mông nàng chắc, ngồi như những khối đá, nhìn nàng đi lác lư đôi mông gợi tình ghê gớm. Nhìn nàng ngồi, đứng lên là thấy dấu mông in lõm vào ghế”⁽⁸⁾. Nhìn tất cả những thứ quyến rũ ấy “nàng có thể đốt ngọn lửa tình trong những trái tim lạnh lùng vô tình nhất”⁽⁹⁾.

Thật sự rất ít tác phẩm văn học dân gian lại thể hiện một cách cởi mở, phóng

khoáng, mô tả trực tiếp, táo bạo về đẹp của thân xác của người phụ nữ như vậy, cho thấy một thái độ sống, một lối nhìn hết sức rộng mở.

Nhưng sắc đẹp của phụ nữ cũng là thứ sắc đẹp nguy hiểm, thứ sắc đẹp có thể giết người và gây ra chiến tranh tàn khốc: “Biết bao đấng siêu việt đã cúi đầu trước nhan sắc mê hồn của phụ nữ! Biết bao người đã vì phụ nữ mà từ bỏ cả giàu sang, cả đất nước, cả mẹ cha! Vì họ mà bao vương quốc tiêu tan!... Có phải vì họ mà bao người đi kiếm long diên hương và xạ hương để làm nước hoa thơm dịu không?... sắc đẹp phụ nữ đã đọa đày bao nhiều tiên xuống địa ngục, làm đảo lộn trái đất và vũ trụ, làm chảy hàng núi xương sông máu đỏ ư”⁽¹⁰⁾.

Vẻ đẹp tâm hồn của người phụ nữ cũng được *Ngàn lẻ một đêm* ngợi ca và trân trọng. *Ngàn lẻ một đêm* đánh giá phẩm chất, năng lực của con người mới là quan trọng nhất chứ không phải là xuất thân, địa vị, quyền lực là những điều quyết định giá trị con người. Trong *Ngàn lẻ một đêm* có kể về công chúa Xuylêca⁽¹¹⁾, một cô gái xinh đẹp đã giả làm người hầu để gặp gỡ chàng Hatxan. Và chàng đã yêu nàng vì sự thông minh, sắc đẹp của nàng chứ không phải vì thân phận là một nàng công chúa. Và công chúa khi bị vua cha ngăn cấm đã chấp nhận rời bỏ cung điện với cuộc sống giàu sang để được sống với người yêu của mình.

Tình mẫu tử là thứ tình cảm thiêng liêng nhất của con người, *Ngàn lẻ một đêm* cũng chia sẻ, thông cảm với những nỗi lòng người mẹ phải xa con. “Tôi muốn ôm vào lòng hình ảnh yêu quý của con tôi,

nhưng than ôi! Khi hình ảnh của con về thăm tôi qua rồi, tôi thức dậy thì tôi lại thấy một thân một mình giữa nhà vắng vẻ”. Người mẹ luôn dành những tình cảm yêu thương, sâu sắc nhất cho những đứa con của mình. Khi đứa con bị mất tích, có lẽ tính mạng cũng không còn, nhưng tình yêu thương, nhớ nhung của người mẹ vẫn dạt dào, luôn khóc thương và luôn gặp lại đứa con thân yêu của mình trong mộng寐, mơ hồ.

Người phụ nữ trong *Ngàn lẻ một đêm* được ngợi ca với tất cả vẻ đẹp rạng rỡ của họ, giá trị của họ không chỉ nằm ở sắc đẹp mà còn ở trí tuệ và tâm hồn. Họ là những người đã làm cho cuộc sống sinh sôi, làm cho cuộc sống trở nên tươi đẹp hơn. Hình tượng của họ đã góp phần tăng thêm giá trị, sức hấp dẫn của tác phẩm *Ngàn lẻ một đêm*.

Những người phụ nữ trong *Ngàn lẻ một đêm* được ca ngợi với vẻ đẹp cả về nhan sắc lẫn tâm hồn, như vậy lẽ ra những người phụ nữ đó phải xứng đáng được hưởng hạnh phúc. Song, thân phận họ lại phải chịu nhiều khổ đau, bất hạnh vì sự phân biệt giới. Trải qua các thời kỳ lịch sử, ở đa số các nền văn hóa, người phụ nữ vẫn luôn mang thân phận phụ thuộc, luôn là giới thứ hai. Nhưng phụ nữ không chịu thua kém nam giới, họ cũng có năng lực, trí tuệ, và bằng chính năng lực, trí tuệ của mình họ chủ động tạo dựng cuộc sống hạnh phúc cho mình. Trong *Ngàn lẻ một đêm* nhiều người phụ nữ đã vượt qua những rào cản, những định kiến xã hội, những tập tục cổ hủ để mơ ước, để vươn tới cuộc sống đích thực của mình.

3. SỨC SỐNG, ƯỚC MƠ CỦA NGƯỜI PHỤ NỮ QUA *NGÀN LẼ MỘT ĐÊM*

Đối với Hồi giáo, tư tưởng định mệnh là tư tưởng cốt lõi của Hồi giáo được thể hiện tập trung trong *Ngàn lẻ một đêm* qua niềm tin tưởng vào quyền năng tuyệt đối của Đấng Tối cao Allah, Người sáng tạo tất cả, sắp đặt an bài mọi điều. Bản phận của con người là nghe và tuân phục ý chí của Allah. Tư tưởng định mệnh của Hồi giáo mang dấu ấn đậm nét trong các câu chuyện của *Ngàn lẻ một đêm*.

Một mặt tác phẩm *Ngàn lẻ một đêm* phản ánh hiện thực thế giới Hồi giáo, nhưng mặt khác nó cũng như là một sự phản ứng chống lại những ràng buộc, những khát khe của thần quyền và vương quyền để từ đó vực dậy những giá trị truyền thống tốt đẹp, tiến tới khẳng định con người, ca ngợi cuộc sống và con người, đấu tranh cho quyền tự do và bảo vệ những nhu cầu thiết yếu của đời sống con người.

Malek Chebel một nhà nhân chủng học và phân tâm học, một chuyên gia về Ả rập và Hồi giáo nhận định rằng: “*Ngàn lẻ một đêm* là một cuốn truyện có một khuôn mẫu xã hội đối chọi triệt để cái khuôn mẫu xã hội Hồi giáo gò bó của truyền thống... Sự vi phạm những cấm kỵ trong *Ngàn lẻ một đêm* là một điều thú vị khác thường... người Ả rập hiện đang coi *Ngàn lẻ một đêm*, dù rất mơ hồ, như biểu hiện của tự do tìm thấy lại. *Ngàn lẻ một đêm* trở thành một văn bản đối kháng, và thường là sự giải tỏa hữu ích... Một cách bất đắc dĩ, chúng chuyên chở một ý niệm nào đó về một Hồi giáo ở thời cổ điển, một Hồi giáo khoan dung và hiếu kỳ, và ngày nay chúng hợp thành giấc mơ giữa ban ngày của

những người Ả rập” (<http://www.evan.com.vn> - Nguyễn Đăng Thường dịch).

Trong *Ngàn lẻ một đêm* với một bức tranh rộng lớn về cuộc sống loài người, tác phẩm đã mở ra một thế giới những người phụ nữ dám sống, dám làm và dám yêu thương. Những người phụ nữ trong *Ngàn lẻ một đêm* đã thể hiện sức mạnh của mình, vượt qua mọi rào cản, những ràng buộc của tôn giáo, định kiến xã hội để đến với tình yêu đích thực của mình.

Trong cuộc sống, con người chỉ thực sự tồn tại khi họ hiểu được ý nghĩa của cuộc sống, biết sống và biết hưởng thụ nó. Trong *Ngàn lẻ một đêm* đòi hỏi về tình dục được nói đến thật cởi mở. Nhu cầu thỏa mãn về tình dục được thừa nhận như một điều tự nhiên, không phải là một hành động xấu xa, tội lỗi. Con người tự do thỏa mãn đòi hỏi đó, bởi vì đó là một điều tự nhiên của tạo hóa. Phụ nữ trong xã hội thực tại không được tự do yêu đương, phạm tội ngoại tình sẽ bị trừng phạt ném đá đến chết, nhưng trong *Ngàn lẻ một đêm*, người phụ nữ ngoại tình lại được thể hiện nhiều một cách thái quá, phải chăng đây chính là ước mơ của những người phụ nữ được thể hiện khao khát tình yêu của mình.

Ngay câu chuyện mở đầu cũng lại là câu chuyện về phụ nữ ngoại tình, đó là sự gian dối, lọc lừa của những phụ nữ không chung thủy. Tội lỗi ấy làm cho một nhà vua trở nên hung dữ và tàn bạo, làm cho hàng ngàn thiếu nữ vô tội phải chết vào buổi bình minh sau khi đã trải qua một đêm đầy lo sợ. Nó chính là nguyên nhân sự ra đời của tác phẩm, như sợi chỉ hồng xuyên suốt *Ngàn lẻ một đêm*.

Trong *Ngàn lẻ một đêm*, có rất nhiều người đàn bà lăng lợ, không chung thủy. Họ hành động theo những gì con tim mách bảo, đôi khi điều đó vượt khỏi giới hạn những quy phạm về đạo đức xã hội. Nhưng người đọc vẫn có thể thông cảm cho họ, họ ngoại tình vì họ có một cuộc hôn nhân bất hạnh, vì họ cưới phải những ông chồng già đã cạn kiệt sinh lực, không có khả năng đáp ứng nhu cầu tình dục của họ. Và phải chăng đây cũng là một sự phản kháng, đòi hỏi sự công bằng của những người phụ nữ trong *Ngàn lẻ một đêm*, trong khi đàn ông được quyền có nhiều vợ, còn phụ nữ thì lại không. Họ cũng là những con người có sức sống mãnh liệt, họ cũng phải được thỏa mãn, được đáp ứng nhu cầu bản năng của mình.

Trong *Ngàn lẻ một đêm*, những câu chuyện đã kể về rất nhiều con người dám vượt qua mọi rào cản đạo đức, xã hội để làm được điều mình muốn, để làm tất cả những gì vì người tình của mình.

Câu chuyện về nàng Dên An Maoatxit⁽¹²⁾, một người con gái đã có gia đình, đã vượt qua mọi rào cản để đến được với tình yêu đích thực của mình. Bị chồng là một thương nhân Do Thái phát hiện ra chuyện ngoại tình, đem nàng đi theo đoàn buôn của mình, không cho gặp gỡ người tình. Nàng bị đánh đập rất tàn nhẫn trên đường đi và họ được đưa đến quan tỉnh trưởng, trước mặt quan tỉnh trưởng, nàng đã làm cho quan tin rằng mình bị tên Do Thái cưỡng bức, hành hạ. Thế là lão Do Thái, chồng của nàng bị quăng vào tù, còn nàng thì trở về với người tình của mình. Dựa vào thước đo đạo đức, thì nàng Dên đã phạm quá nhiều lỗi lầm, nàng ngoại tình,

lại làm cho anh chồng ngồi tù, còn mình thì cùng với người yêu sống sung sướng trên đồng của cải của ông chồng bất hạnh. Nhưng ở góc độ tình yêu thì thật khó lý giải, nó có thể làm cho con người ta mù quáng, làm tất cả mọi chuyện vì người yêu của mình.

4. KẾT LUẬN

Con người vốn nhỏ bé giữa không gian sa mạc bao la, nhưng con người luôn tìm cách làm cho tầm vóc của mình lớn lao hơn. Con người luôn muốn chinh phục mọi giới hạn có thể có, và họ đã lao vào cuộc sống để thử thách chính mình. Họ mơ ước, khát khao cuộc sống, họ đã vượt ra khỏi mọi giới hạn của đạo đức, tôn giáo... để sống, để yêu, để hưởng thụ... Con người đã mượn *Ngàn lẻ một đêm* để được sống trong cuộc sống tự do đích thực của mình.

Văn hóa Hồi giáo Ả rập dành địa vị ưu tiên cho đàn ông, người phụ nữ chỉ giữ vị trí phụ thuộc. Người phụ nữ trong gia đình phải nghe lời chồng, lời cha và tất cả mọi chuyện người phụ nữ muốn làm đều phải được họ đồng ý. Từ nhiều đời nay, phụ nữ Hồi giáo Ả rập đã được nuôi dạy để phục tùng sự thống trị của đàn ông.

Từ năm 715 (Will Durant, 1975, tr. 124), theo quy định của giáo luật Hồi giáo, phụ nữ phải mặc kín đáo và che kín mặt, và mạng che đã trở thành trang sức thân thuộc của phụ nữ Hồi giáo. Người phụ nữ đeo mạng che mặt, sống trong sự phân biệt đối xử, hầu như bị tách biệt hoàn toàn với thế giới bên ngoài. Họ không được cho ai nhìn thấy mặt của mình, chỉ trừ những người thân trong gia đình.

Chính vì vậy, người phụ nữ Hồi giáo Ả rập trong *Ngàn lẻ một đêm* đã khơi gợi ý thức

về một sự vượt thoát, con người phải được sống trong tự do, bình đẳng, được phát triển một cách bình thường, hợp với quy luật của tự nhiên, xã hội. □

CHÚ THÍCH

(1) Về mặt tư liệu, chúng tôi chọn bản dịch tiếng Việt *Ngàn lẻ một đêm* 10 tập của Nhà xuất bản Văn học Hà Nội xuất bản từ năm 1982 (tập 1) đến năm 1989 (tập 10). Bốn tập đầu do Phan Quang dịch theo bản dịch tiếng Pháp *Contes des mille et une nuits* của Antoine Galland (Nxb. Frères Garnier, Paris, 1962). Sáu tập sau do nhóm dịch giả Nguyễn Trác (Chủ biên), Đoàn Nồng, Nguyễn Đăng Châu, Tấn Khang dịch theo nguyên bản tiếng Pháp *Mille et une Nuits* của Dr. Joseph Charles Mardrus (Nxb. Charpentier et Fasquelle, Paris, 1925). Ở bản dịch này tổng cộng có 99 câu chuyện.

(2) Chuyện Quyển sách thần: 114, *Nghìn lẻ một đêm*, tập 10.

(3) Chuyện Những cuộc phiêu lưu của Hatxan...: 137, *Nghìn lẻ một đêm*, tập 8.

(4) Chuyện vua Oma An Neman và hai hoàng tử kỳ lạ ...: 54, *Nghìn lẻ một đêm*, tập 5.

(5) Chuyện Azit và Azia ...: 252, *Nghìn lẻ một đêm*, tập 5.

(6) Những cuộc tình duyên của nàng Dên An Naoatxip: 167, *Nghìn lẻ một đêm*, tập 8.

(7) Chuyện Azit và Azia ...: 235, *Nghìn lẻ một đêm*, tập 5.

(8) Chuyện sáu cô thiếu nữ tài sắc khác nhau: 196, *Nghìn lẻ một đêm*, tập 6.

(9) Những cuộc tình duyên của nàng Dên An Naoatxip: 169, *Nghìn lẻ một đêm*, tập 8.

(10) Những câu chuyện cao đẹp và lịch sự: 328, *Nghìn lẻ một đêm*, tập 8.

(11) Chuyện công chúa Xuylêca: 26, *Nghìn lẻ một đêm*, tập 10.

(12) Chuyện nàng Dên An Maoatxip: 190, *Nghìn lẻ một đêm*, tập 8.

(Xem tiếp trang 90)

(Tiếp theo trang 38)

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Burton, R. F. 2001. *The Arabian Nights Tales from a Thousand and One Nights*. New York: The Modern Library.
2. Durant W. 1975. *Văn minh Ả Rập* (Nguyễn Hiến Lê dịch). Sài Gòn: Nxb. Phục Hưng.
3. Đỗ Đức Hiếu. 1984. “Nghìn lẻ một đêm”. *Từ điển văn học*. Tập 2. Hà Nội: Nxb. Khoa học Xã hội.
4. Hassan A. K. (dịch). 2001. *Kinh Qu’ran (Ý nghĩa, nội dung)*. Hà Nội: Nxb. Tôn giáo.
5. Lane E. W. 1987. *Arabian Society in the Middle Ages - Studies from the Thousand and One Nights*. London: Humanities Press International.
6. Malek Chebel. *Nghìn lẻ một đêm, một cuốn sách chống kinh Coran* (Nguyễn Đăng Thường dịch). <http://www.evan.com.vn>.
7. Nguyễn Thọ Nhân. 2004. *Hồi giáo và thế giới Ả Rập (Văn minh-Lịch sử)*, TPHCM: Nxb. Tổng hợp.
8. Trần Thị Hồng Vân. 1997. *Về nguồn gốc truyện kể Nghìn lẻ một đêm*. Tạp chí Văn học. Số 11.
9. <http://www.evan.com.vn> - Nguyễn Đăng Thường dịch.